

בענין חובת האב במצוות פרו ורבו¹

כתיב (בראשית א, כח) ויברך אתם אלקים ויאמר להם אלקים פרו ורבו וגו' ובגדר מצוה זו פליגי במשנה (יבמות סא:): "וז"ל לא יבטל אדם מפריה ורביה אלא א"כ יש לו בנים, ב"ש אומרים שני זכרים, וב"ה אומרים זכר ונקבה, שנאמר זכר ונקבה בראם. אולם הראשונים והאחרונים דנו כביאורי הסוגיא ביבמות (שם) שדנה במצוה זו ובפרט יש לעיין בחידוש שמצינו במצוה זו שיש חובה של הולדת זכר ונקבה לפי ב"ה שאינה תלויה בידי אדם משא"כ שאר מצוות התורה שתלויות בידי אדם.

וכן יש לבאר מה שמצינו בדור הזה שהרבה זוגים אינם יכולים לפרות ולרבות כדרך כל הארץ ופרים ורבים באופן שזרע הבעל וביצת האשה נפגשים מחוץ לגוף בלי מעשה ביאה ושוב משתילים הביצה לתוך רחם האשה ושוב מולידה. באופן זה צריכים לברר עם הנולד בצורה זו אם הולד מתיחס אחר בעל הזרע ובולד זו יש קיום של פרו ורבו (כמובן כשמוליד זכר ונקבה לפי ב"ה), או דילמא רק מתיחס הולד לאביו במעשה ביאה, ולפי זה לא יהיה קיום של פרו ורבו בולדות שנולדים בהפרייה חוץ לגוף. ולקמן נדון בסוגיא זו עפ"י סוגית הגמ' כביאורי הראשונים וגדולי האחרונים.

סוגיא דהיו לו בנים בגיותו

איתא בגמ' (יבמות סב.) איתמר היו לו בנים בהיותו עובד כוכבים ונתגייר, ר' יוחנן אמר קיים פריה ורביה, וריש לקיש אמר לא קיים פריה ורביה, ר' יוחנן אמר קיים פריה ורביה, דהא הווי ליה, וריש לקיש אמר לא קיים פריה ורביה, גר שנתגייר כקטן שנולד דמי וכו', אמר רב הכל מודין בעבד שאין לו חיים, דכתיב שבו לכם פה עם החמור, עם הדומה לחמור. עכ"ל.

¹ מאמר זה מוקדש לעילוי נשמת האשה דניאלה שינא בת ר' יהושע פאליק, אשת תלמידי היקר ר' נועם ישראל קספר, שנפטרה ב"א שבט תשע"ד. חיה היו מסורים לאהבת התורה ואהבת כלל ישראל. ת.נ.צ.ב.ה.

לדינא קיי"ל כר' יוחנן (אה"ע סי' א סע' ז) שהיו לו בנים בגיותו ונתגייר שקיים מצות פרו ורבו דאע"פ דעכשיו אין יחס בין האב לבין בנו כיון דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי אפ"ה כיון דבשעת הלידה לפני הגרות הבן מתייחס אחר אביו, וכמבואר בסוגיין דעכו"ם מתייחס אחר אביו, סגי במה שהיה להם יחס מתחילה. אולם עבד שהוליד אינו מקיים מצות פרו ורבו כיון שעבד אין לו חיים ובנו אינו מתייחס אחריו אפילו בשעת הלידה.

וכן מצינו חידוש בכיבור דינים הנ"ל בדברי הר"מ (פרק טו מהל' אישות הל' ו) וז"ל היו לו בנים בגיותו ונתגייר הוא והם הרי זה קיים מצוה זו. וכתב המגיד משנה וז"ל ופירש רבינו שהבנים נתגיירו ג"כ ונכון הוא שאל"כ היה מחוייב לישא כדי להיות לו בנים ישראלים ולא יאמר ר"י דבבנים עכו"ם די לו. עכ"ל. הרי דאע"פ דלא מבואר בסוגיא להדיא שהבנים נתגיירו רק שהאב נתגייר אפ"ה ביאר הר"מ שאין מקיימים פרו ורבו בבנים נכרים רק בבנים ישראלים וע"כ מיירי הסוגיא שגם הבנים נתגיירו.

בסוגיא דהיו לו בנים ומתו

איתא בגמ' יבמות (סב.) איתמר היו לו בנים ומתו רב הונא אמר קיים פריה ורביה, רבי יוחנן אמר לא קיים, רב הונא אמר קיים, משום דרב אסי, דאמר רב אסי אין בן דוד בא עד שיכלו כל נשמות שבגוף שנאמר (ישעיהו נז, טז) כי רוח מפני יעטוף וגו' ורבי יוחנן אמר לא קיים פריה ורביה, לשבת יצרה בעינן והא ליכא. עכ"ל. המבואר שם ברש"י שיטת רב אסי (ד"ה משום דרב אסי) דקיום פרו ורבו הוא משום שבכל לידה הנשמה יורדת למטה ואוצר הנשמות שלמעלה שנקרא גוף נחסר עוד נשמה וע"כ כן מחיש הגאולה כיון שאין בן דוד בא עד שיכלו נשמות בגוף, ולפי זה אפילו אם מת הבן או הבת אכתי מקיים מצות פרו ורבו שהרי סוף סוף נשמה זו נחסרה מן אוצר הנשמות שלמעלה. אולם שיטת ר' יוחנן דקיי"ל כוותיה (אה"ע סי' א סע' ו) היא דמצות פרו ורבו דומה למצות שבת שמקיימים העולם ע"י אנשים, ואם מת צריך לפרות ולרבות עוד כדי למלא החסרון.

ועי"ש בהמשך הסוגיא (יבמות סב. - סב:) בפרטי הדינים היכא דמתו הבנים. ולהלכה איתא בשו"ע (אה"ע סי' א סע' ו) עפ"י הר"מ (פרק טו מהל' אישות הל' ה) וז"ל נולדו לו זכר ונקבה ומתו והניחו בנים הרי זה קיים מצות פריה ורביה, במה דברים אמורים בשהיו בני הבנים זכר ונקבה והיו בנים מזכר ונקבה, אע"פ שהזכר בן בתו והנקבה בת בנו, הואיל ומשני הבנים הם באים הרי קיים מצות פריה ורביה. אבל אם היו לו בן ובת ומתו והניח אחד

מהם זכר ונקבה עדיין לא קיים מצוה זו. עכ"ל. הרי דפסק הר"מ והשו"ע דאם מתו הבנים (הזכר והנקבה) יכולים לקיים מצוות פרו ורבו אם יש שני נכדים זכר ונקבה, ונכד אחד בא מהזכר שמת, ונכד שני בא מנקבה שמתה, ולא שנולדו שנים מאחד, והבן השני לא נולד כולם, ושפיר יוצאים אפילו אם הנכד הזכר בא מן הנקבה והנכדה הנקבה באה מן הזכר. ודלא כשיטת הטור וכמו שמבואר (אה"ע סי' א) שהנכדים יכולים להיות אפילו ב' בנות כיון שבאות מכח זכר ונקבה. אמנם, הר"מ והטור הסכימו שצריכים שהנכדים יבואו מכח הזכר והנקבה ולא רק מכח אחד מהם.

ובביאור הטעם שצריכים שהנכדים יבואו מכח הזכר והנקבה ולא רק מכח אחד מהם, ביאר המהר"ם שיי"ק (בביאורו לספר המצוות מצוה א ס"ק ג) שהחיוב על האב לפרות ולרבות ולכן צריך שיהיה זכר ונקבה, ואם מתו צריך שהנכדים יבאו מכח שניהם כי אם באים שנים רק מכח אחד, נראה שאחד מן השנים בא ממילא ולא מכח האב. אמנם, אם שני נכדים באים מכח הזכר והנקבה, רואים שכל נכד בא ישר מכח האב. ובביאור הדבר נראה שאם הסבא הוליד זכר אחד ושוב הוליד הזכר בן אחד, הבן הוי מכח הסבא, אולם אם הוליד הסבא בן אחד והבן מוליד ב' בנים, רואים שבן אחד בא מכח הסבא שהוא הוליד בן אחד, והבן השני הוליד אחד, אולם הבן השני הוי כאילו בא ממילא כי זה יותר ממה שהוליד הסבא.

בענין נתעברה באמבטי לענין מצוות פרו ורבו

איתא בגמ' חגיגה (יד--טו). שאלו את בן זומא בתולה שעיברה מהו לכהן גדול, מי חיישינן לדשמואל דאמר דשמואל יכול אני לבעול כמה בעילות בלא דם, או דלמא דשמואל לא שכיחא, אמר להו דשמואל לא שכיח וחיישינן שמא באמבטי עיברה. עכ"ל. הרי מבואר בגמ' היכי תמצא להתעבר בלי מעשה ביאה, עיין בחלקת מחוקק (אה"ע סי' א ס"ק ח) שכתב וז"ל יש להסתפק אשה שנתעברה באמבטי אם קיים האב פריה ורביה ואם מקרי בנו לכל דבר. ובלקוטי מהרי"ל נמצא שבן סירא היה בנו של ירמיה שרחץ באמבטי, כי סירא בגימטריא ירמיה וכו' עכ"ל. עיין גם בב"ש (שם ס"ק י) שהביא ספקת החלקת מחוקק הנ"ל וכתב ע"ז וז"ל ויש להביא ראיה ממ"ש בהגהת סמ"ק, והב"ח הביאו ביו"ד סי' קצה (ד"ה ולא ישב במיטה), אשה מוזהרת שאל תשכב על סדין ששכב עליהן איש אחר פן תתעבר משכבת זרע של אחר, גזירה שמא ישא אחותו מאביו, נשמע דהוי בנו לכל דבר. עכ"ל. הרי חזינן מדברי החלקת מחוקק והבית שמואל שלא צריכים מעשה ביאה כדי שיהא הולד בנו אלא כל שבא מהזרע של

פלוני שפיר הוי בנו ויוצא ע"י מצות פרו ורבו. כמובן לפי זה הפריה חוץ לגוף הוי כמו נתעברה באמבטי, ושפיר יוצא ידי חובת פרו ורבו בלי מעשה ביאה.

אמנם, עיין בט"ז (אה"ע סי' א ס"ק ח) שכתב לדחות ראיית הבית שמואל הנ"ל וכתב ע"ז, צ"ל ואין זה ראייה, דשמה לחומרא אמרינן, לקולא לא אמרינן. בפרט במידי דתלי בקום ועשה והיא נתעברה מעצמה דאין יוצא בזה. עכ"ל. הרי דביאר הט"ז דכדי שיקיים מצות פרו ורבו בעינן מעשה מצוה ולכן בנתעברה באמבטי (ונראה שבזה"ז שייך אותו סברא להפרייה חוץ לגוף) אין כאן מעשה מצוה, וממילא אע"פ ששייך שהנולד מאשה שנתעברה באמבטי הוי בן של האיש שהזרע יצא ממנו, אולם לא קיים מצות פרו ורבו בכי האי גוונא.

ועיין בהר צבי להרה"ג ר' צבי פסח פראנק זצ"ל (בהערותיו על טור אבן העזר – מודפס בטור הוצאת אל המקורות) שכתב לבאר הט"ז הנ"ל ביתר נופך, וכתב וז"ל וכן י"ל לדעת הט"ז וכו' שסובר שבנולד ע"י אמבטי אינו כבנו לענין מצות פריה ורביה משום שהוא לא עשה למעשה המצוה היינו שלא קיים מצות עשה דפרו ורבו, אבל מ"מ נקרא קיים פו"ר לענין שעכשיו אינה מוטלת מצות פו"ר.

ובתוספת ביאור לדברי ההר צבי הנ"ל, עיין בשו"ת באהלה של תורה (חלק א אה"ע סי' סט) להרה"ג ר' יעקב אריאל שליט"א שכתב וז"ל ויש להביא דוגמא לכך ממצוות כיסוי הדם (חולין פז). שם נאמר שאם הרוח כיסתה את הדם, אמנם השוחט פטור מלכסות, אך לא קיים בכך את המצוות הכיסוי. ונפק"מ שאם חזר הדם ונתגלה, חייב לכסות, והסברה נותנת שלא יתכן שאדם יצא חובת מצוה מבלי לעשות מעשה וכו', ומכאן יוצא שאמנם אינו מקיים את המצוות פריה ורביה בהזרעה מלאכותית. אולם אדם כזה גם לא יצטרך להוליד ילדים אחרים, אלא יצא ידי חובתו באלו. עכ"ל.

אולם עיין עוד בתשובה הנ"ל שכתב שיש לחלק קצת בין נתעברה באמבטי שהכל נעשית ממילא לבין הפרייה מלאכותית חוץ לגוף שהאיש עשה מעשה כדי להוציא הזרע מגופו כדי להוליד וממילא י"ל שיש כאן צד של קיום מצווה וגם כתב שאין כאן הוצאת זרע לבטלה כיון שקיים מצוה ע"י מעשיו.

וכן מצינו סברא זו שצריכים מעשה כדי לקיים מצות פרו ורבו וממילא אינו יוצא מצות פרו ורבו בנתעברה באמבטי, וז"ל מדברי

המהר"ם שיי"ק בספר המצוות הנ"ל שנקט שנתעברה באמבטי לא קיים מצוות פרו ורבו אפילו אם חשיב כבנו לכל דבר וכתב וז"ל שהמצוה הוא עליו ומה שנתרבה מאליו לא יצא ידי חובתו וראיה לזה דהרי קי"ל דבעינן דוקא בן ובת, ובה סגי אפילו בבני בני, אבל אי הבן ובת באו לו מחד בן או בת לא יצא, ואמאי הרי הם כבניו, אע"כ שהם חשובין כבאו ממילא, והמצוה עליו לפרות ולרבות. עכ"ל.

קיום מצוות פרו ורבו בהפרייה חוץ לגוף

עיין בשו"ת מנחת אשר (סי' סט) להרה"ג ר' אשר וויס שליט"א שדן בזוג שנולדו להם תינוק פגוע מוחין ופגוע איברים וטעם לדבר היה משום ששני ההורים נושאים גן מסויים ויש חמשים אחוז סיכוי שהתינוקות הבאים יהיו להם רח"ל אותה הפגם ורוצים לדעת איך להתנהג מכאן ולהבא, ובתשובה הנ"ל הציע שמכאן ולהבא לא יפרו בדרך כל הארץ אלא שיעשו הפרייה מחוץ לגוף שע"י כך יכולים לבדוק הביצה בטרם שיכניסו אותה לרחם האשה. וכתב ע"ז וז"ל באמת אין זה בכלל חיוב מצוות פרו ורבו, דאין חובת המצוה אלא המעשה הטבעי שיש ביד האדם לעשות, אבל מעיקר הדין אינו מצווה להתעסק באמצעים מיוחדים שאינם טבעיים כגון דא, אך אף שאין זה חובה גמורה, ודאי שיש לעודד לנהוג כן ולהתעסק בכל עוז ע"מ להביא לעולם זרע של קיימא זרעא מעליא, ולענ"ד ברור דאף אם אין בזה חיוב יש מצוות פרו ורבו, ואף בדרך זו מקיים האדם מצוות פרו ורבו קיום מעליא, דמ"מ הביא לעולם זרע של קיימא. ומלבד קיום מצוות פרו יש בזה כל הסגולות העצומות שלמדנו מדברי חז"ל במצוה זו דלא תוהו בראה לשבת יצרה. ואין בן דוד בא עד שיכלו נשמות שבגוף. עכ"ל. הרי דנקט המנחת אשר שיש קיום מצוה של פרו ורבו אפילו בלא מעשה ביאה אע"פ שחיוב המצוה הוא רק לפרות ולרבות כדרך כל הארץ. ונראה דנקט המנחת אשר דקיום המצוה הוא אם בן אדם נתהוה ע"י זה בעל הזרע קיים מצוות פרו ורבו שהרי היה כאן התעסקות בקיום המין שיתייחס אחרייו אפילו שלא כדרך הארץ.

וכן מצאתי בקונטרס משמחי לב להרה"ג ר' דוד צינמון שליט"א שביאר הענין הנ"ל עפ"י דברי שו"ת אג"מ אבן העזר חלק ב סי' יח שנביא לקמן. וכתב בקונטרס הנ"ל (עמ' צו) וז"ל אגב אמרתי פעם לשיטת ר' משה ז"ל ביאור נפלא במאמר חז"ל (שבת לא). אמר רבא בשעה שמכניסין אדם לדין אומרים לו וכו' עסקת בפרו ורבו וצריך עיון לשון עסקת לכאורה היה צריך לומר קיימת המצוה פרו ורבו וכו' ולפי ר' משה הלשון עסקת

שפיר, שהוא על ההשתדלות לפרות ולרבות שזה המצוה. עכ"ל. ונראה עפ"י הנ"ל לפרש דברי המנחת אשר הנ"ל שאע"פ שאין דברי האג"מ הנ"ל לגבי הפרייה חוץ לגוף, אולם ענין של השתדלות הוא ההתעסקות במצוה וזה שייך אפילו שלא כדרך הארץ אלא גם ע"י הפרייה חוץ לגוף וכנ"ל בדברי המנחת אשר.

ביאור במצות פרו ורבו עפ"י דברי התוס' רי"ד

ויש לפרש הענין עוד עפ"י דברי התוס' רי"ד לגבי מצוות מילה. איתא בגמ' קדושין דף כט. איהי מנלן דלא מיחייבא דכתיב (בראשית כא, ד) כאשר צוה אותו אלקים, אותו ולא אותה. והקשו התוס' שם ד"ה אותו ולא אותה וז"ל ואמת למ"ל קרא תיפוק ליה דמצוות עשה שהזמן גרמא שנימול משמיני ללידתו ונשים פטורות וי"ל כיון דמיום השמיני והלאה אין לה הפסק לאו זמן גרמא הוא וכו'. עכ"ל. אולם התוס' רי"ד שם כתב ליישב קושית התוס' באופן אחר וז"ל תשובה היכי אמרינן דמצוות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות, הני מילי מצוה דתליא בגופה והיא אינה מצווה אלא לזמן ידוע ולא בכל זמן, אבל מצוה דלא תליא בגופה כגון למול את בנה אע"ג דמילת הבן יש לה זמן, נהי דקבוע הזמן לבן הנימול, אבל האב שצוהו הבורא להתעסק במילת בנו, העסק ההוא אין לו זמן שבין ביום ובין בלילה יטרח ויכין צרכי מילת בנו, והלכך אי לאו אותו הוה מחייבין גם האשה, ואין זמן הקבוע, לכן פוטרה דהוה אמינא היא תתעסק בין ביום בין בלילה עד שתמול את בנה בזמנו וכו'. עכ"ל.

הרי דנקט התוס' רי"ד שיש ב' ענינים במצוות מילה, הראשון הוא עצם מעשה המילה של חיתוך, ושני הוא ההתעסקו בצרכי המילה כגון לקבל הסכין והמים חמין וכו', וזה כמובן שייך בין ביום ובין בלילה, וביאר שמצד מצוות חיתוך הערלה בודאי הוה רק ביום, וממילא הוה מצוות עשה שהזמן גרמא, וממילא לא צריכים שום פסוק לפטור אשה מחיוב זה. אולם ההתעסקות בצרכי המילה שייכת בין ביום ובין בלילה, וע"ז הו"א דיתחייב נשים בהתעסקות זו, קמ"ל אותו – אותו ולא אותה, שאפילו בהתעסקות בצרכי המילה רק הוא חייב ולא היא.

עפ"י יש להשוות דברי התוס' רי"ד הנ"ל לגבי מילה לחובת האיש לגבי פרו ורבו. ויש לומר כשם שחובת האב על המילה אינו מעשה החיתוך אלא התעסקות בצרכי המילה, ה"ה נמי חובת האיש בפרו ורבו אינו רק מעשה ביאה בלבד אלא התעסקות שיכול להביא לידי זרע של

קיימא וכנ"ל. בדרך כלל ההתעסקות היא מעשה ביאה, ולפעמים ההתעסקות בהפרייה חוץ לגוף. ולפי זה בזוג שאינו יכול לקיים מצות פרו ורבו של הויית זרעא של קיימא בדרך כל הארץ, יכול לקיים המצווה גם בהפרייה בחוץ, שזה ג"כ התעסקות בפרו ורבו וכנ"ל. ויש לפרש שהצד השווה בין מצות מילה ולבין מצות פרו ורבו הוא שבאלו המצוות לא יכולים כל אחד לעשות המצווה בעצמו, שהרי במילה לא כל אחד יכול לכוון ידיו לעשות מעשה המילה, ולא מסתבר לומר שהמצווה ניתנה רק ע"י שליחות, וכן לא כל אחד יכול להביא לידי זרעא של קיימא בדרך כל הארץ, וממילא מובן שהתורה לא צותה על מעשה המצווה גרידא במצוות הנ"ל, אלא התורה צותה על ההתעסקות הכללית במצוות אלו ע"י הכנת צרכי מילה לגבי מצוות מילה, וגם ע"י הפרייה מחוץ לגוף לגבי מצוות פרו ורבו, היכא דלא יכול לקיים המצווה ע"י ביאה כדרך כל הארץ.

מצות פרו ורבו כבן ממזר

איתא ברמ"א (אה"ע סי' א סע' ו) וז"ל היה הבן ממזר או חרש שוטה וקטן, קיים המצווה (ב"י בשם הרשב"א). הלכה זו של קיום מצוות פרו ורבו ע"י בן ממזר אינו רק הלכה פרטית בהלכות פרו ורבו, אלא הוי פתח להבנת מצווה זו באופן כללי, וכמו שיבואר לקמן. עיין במנחת חינוך (מצווה א אות ח) וז"ל וזה זמן כביר הקשיתי דלמה יצא ידי חובה, והלא הוי מצווה הבאה בעבירה, ולדעת הרבה ראשונים מצווה הבאה בעבירה מן התורה אינו יוצא, ולדעת התוס' (סוכה ט. ד"ה ההוא) עכ"פ מדרבנן אינו יוצאה. והדברים עתיקין, ויישבתי על פי סברת האחרונים, ועיין שער המלך הל' לולב פ"ח ה"ה, דמצווה הבאה בעבירה לא הוי אלא אם בשעת מצווה עושה ג"כ עבירה. דאתרוג הגזול בשעת הנטילה עובר על והשיב את הגזילה. זהו מצווה הבאה בעבירה. אבל אם בשעת המצווה ליכא עבירה כלל, כגון בהוציא מצה מרשות היחיד לרשות הרבים, דבשעת קיום המצווה ליכא עבירה כלל, לא הוי מצווה הבאה בעבירה, א"כ הכי נמי הכא, נהי דהמצווה של הבנים באה ע"י עבירה דביאת איסור, מ"מ המצוות עשה היינו הבנים, והבעילה היא רק הכשר מצווה, דאי אפשר בלא זה. והראיה דאם לא הוליה, וכן אם מתו הבנים, לא קיים המצווה, וכיון דעיקר קיום המצווה הם הבנים, ובעת הזאת ליכא עבירה כלל, דהעבירה כבר נעשית בשעת הבעילה, דמי להוציא מצה מרשות היחיד לרשות הרבים, דלא הוי מצווה הבאה בעבירה וכו'. עכ"ל. הרי דהמנחת חינוך בישוב קושיא זו מגדיר שמצוות פרו ורבו הוא אינו מעשה הבעילה אלא עצם קיום הבנים בעולם.

אולם, עיין בשו"ת שדה יצחק סי' א להרה"ג ר' יצחק חיות זצ"ל אבדק"ק בראד, דכתב בסי' זה למרן יוסף באב"ד בעל המנחת חינוך אודות הנידון של מצוה הבאה בעבירה בנוגע למצות פרו ורבו, שהבאנו דבריו. ובתשובה זו קבע השדה יצחק יסוד גדול בנוגע למצוה הבאה בעבירה. וכתב וז"ל וע"כ נלע"ד חילוק גדול מזה, דבאמת הא דאמרינן דמצוה הבאה בעבירה אף דעביד מצוה, מ"מ לא הוי מצוה, נ"ל דזה דוקא היכא דבעי כוונה למצוה או אפילו אינו צריך כוונה, מ"מ אם אמר להדיא שלא לצאת בודאי לא יצא, כמ"ש רבינו שמואל בתר"י בברכות (דף ו. בדפי הרי"ף), ומשום הכי במצוה הבאה בעבירה כיון דעושה בשעת עשיית המצוה ג"כ עבירה, א"כ חזי' דעבר על דברי הש"י והוי כאילו כיון בפירוש שלא לצאת במצוה זו, משא"כ בפרו ורבו דזה פשוט דלא בעי כוונה, וגם לא שייך בו כונה. עכ"ל. כלומר שהשדה יצחק מבאר שמצוה באה בעבירה שייכת רק במצוה שצריכה כוונה כגון שופר, לולב וכדומה, וכיון שעושה עבירה בשעת המצוה לא יכולים לומר שכיון לשם מצוה, וממילא אינו יוצא ידי חובתו. אולם, במצות פרו ורבו שתלוי במציאות של קיום תולדות בעולם ולא צריכה כוונה, ממילא יוצא ידי חובת המצוה אפילו במצווה הבאה בעבירה.

שיטת האג"מ בביאור מצות פרו ורבו

אולם, ישוב אחד בקושיית המנחת חינוך מצינו בקונטרס משמחי לב הנ"ל במ' לב, לג עפ"י דברי האג"מ הנ"ל (אה"ע ח"ב סי' יח) שכתב וז"ל ולע"ד יש לתרץ בפשיטות דאף שלא מסתבר לומר כהמנחת חינוך שהמצוה לא תהיה על המעשה, אבל המעשה שנצטוה בפרו"ר אינה הולדת הבנים, דזה אינו בידו, אלא המצוה וחייב שעליו הוא לבעול אשתו ביאה גמורה שיהיה אפשר מזה להוליד וכו', וחייב זה לבעול אשתו איכא עליו מצד פרו"ר עד שיולידו לו בן ובת, שאז נפטר. ומדויק לשון המשנה ביבמות דף סא: שלא אמר כמה בנים מחוייב אדם להוליד אלא אמר לא יבטל אדם מפרו"ר אא"כ יש לו בנים. דפירושו דמצות פרו"ר שעליו הוא הבעילה שרק זה הוא בידו, ואין לו לבטל מזה עד שיהיו לו בנים. וממילא כשיש לו בנים כבר אף מבעילות שבעל כשלא היה מחוייב כשהיה עכו"ם או שוטה ולא קיים מצוה במעשיו, מ"מ אין לחייבו שוב במצוה זו כיון שיש לו בנים שלא חייבה תורה מצוה זו למי שיש לו בנים. ובהכרח הוא פטור כמו בקיים פרו"ר. עכ"ל. הרי דהאג"מ נקט שמצות פרו ורבו הוא חיוב בעילה כדי לפרות ולרבות, ולידת זכר ונקבה לפי ב"ה או ב' זכרים לפי ב"ש אינו

קיום המצוה שהרי התורה לא מצווה על מצוה שאין בידך לקיים, אלא הוי פטור מחיוב בעילה כדי לפרות ולרבות, אע"פ שאכתי יש חיוב בעילה מצד מצות עונה, אפילו אם כבר נולד לו זכר ונקיבה לב"ה וב' זכרים לבית שמאי. ולפ"ז ג"כ מיושב שכיון שאין כאן קיום חיוב אלא פטור בעלמא מחובת הבעילה לצורך פר"ו, שפיר יש הפטור אפילו בכנים שהיו לו בגיותו ובכך ממזר, שהרי רק שייך מצוה הבאה בעבירה בקיום מצוה ולא בפטור מצוה.

בענין יחוס האב לבנו שנוצר בלי מעשה ביאה

לעיל הבאנו דברי החלקת מחוקק והבית שמואל שבן מיחס אחר אביו אם אביו בעל הזרע אע"פ שלא היה מעשה בעילה, וכן שמעתי מהרה"ג ר' יצחק עבאדי שליט"א ומהרה"ג ר' דוד קאהן שליט"א שכאשר זרע האב גורם שיוולד בר קיימא הרי הבן מתיחס אחריו ומקיים מצות פרו ורבו.

אולם, עיין בספר ארץ הצבי למוהרה"ג ר' צבי שכטר שליט"א (סי' טז) שכתב לפרש שיטת ר"ת בתוס' כתובות (ג: ד"ה ולדרוש) שדן באשת איש שנבעלה לעכו"ם, ופסק ר"ת דהיא מותרת לעכו"ם זו אם נתגרשה ונתגייר העכו"ם, ואין כאן איסור של אחד לבעל ואחד לבועל, דמשום דביאת עכו"ם הוי כביאת בהמה כמבואר בגמ' (יבמות צח.). דאין יחוס לעכו"ם בין אב לבנו דרחמנא אפקריה לזרעיה דכתיב (יחזקאל כג, כ) בשר חמורים בשרם וזרמת סוסים זרמתם. והקשה בארץ הצבי הנ"ל דאין דימה ר"ת הדין של אין יחוס לעכו"ם דנלמד מהפסוק דזרמת סוסים לדין של ביאת עכו"ם, וכמו שהעיר הריב"ם בתוס' הנ"ל ותיריך דע"כ סבירא ליה לר"ת דמעשה ביאה ויחוס הא בהא תליא, וכיון דאין לגוי מעשה ביאה אין לו יחס בינו לבנו. ועפי"ז העיר בספר הנ"ל שבהזרעה מלאכותית שאין מעשה ביאה הבן לא מתתיחס לבעל הזרע, ודלא כדברי החלקת מחוקק והבית שמואל הנ"ל. אולם, העיר בספר הנ"ל שבשו"ע סי' קעח סע' יט נפסק כדברי ר"ת בתוס' הנ"ל. אולם כתב שיש עוד טעמים בראשונים לדברי ר"ת שאין כאן איסור לבועל כמו (דברי המרדכי סנהדרין סי' תשב) גר שנתגייר כקטן שנולד, ועוד (רא"ש פ"ק דכתובות סי' ד) שבלאו הכי הנבעלת היתה אסור לגוי, וממילא לא שייך לאסור ג"כ משום אחד לבעל ואחד לבועל. וביאר בארץ הצבי שלפי טעמים אלו אפשר לומר כדברי הריב"ם שרחמנא אפקריה הוא רק דין ביחוס ואין קשר בין מעשה בעילה לבין יחוס.

בענין אם פונדקאית

ידועים שיש מבוכה גדולה בין הפוסקים בנוגע לאשה נשואה שאין לה ביצים שיכולים להוליד זרע של קיימא, וצריכים לקבל ביצה מאשה אחרת ולקבל זרע מהבעל ולהפרות חוץ לגוף, ושוב להשתיל הזרע בתוך הרחם של אשת הבעל. ונחלקו הפוסקים אם בעלת הביצה היא האם או דילמא האם הפונדקאית שהביצה גדל בתוכה ומוליד התינוק הוי אם הילד, וזה ענין ארוך שנחלקו בזה רבוותא, ואין כאן מקומו.

וכן יש מבוכה גדולה אם לקבל ביצה דוקא מגויה ושוב לעשות גיור, וע"י כך אין חשש ממזרות ואין חשש שישא קרוב משפחה, דכיון שיש לגייר הולד הרי גר שנתגייר כקטן שנולד דמי, או דילמא יש לקבל ביצה דוקא מיהודית פנויה, וכן יש דיון גדול אם קביעת יהדות היא משום שנולד התינוק מביצה של יהודית או קביעת היהדות היא משום שיצא מרחם של יהודית. ולדינא שמעתי מהגר"ד פיינשטיין שליט"א שיש לחוש לחומרא לעשות גירות אם הביצה היא מגויה או אם הפונדקאית היא גויה.

ובנוגע לשאלה הנ"ל אם אשה שאין לה ביצים טובות לפרות ולרבות שיש שאלה אם לקבל ביצה מגויה או מישראלית פנויה. שמעתי מהגר"ד קאהן שליט"א שיש לקבל דוקא מיהודית פנויה (כמובן כשיש פקוח מיוחד לדעת מי תרם הביצה שלא יהיה שום חשש שהתינוק ישא אחותו), וביאר הטעם שההיתר לאיש להוציא זרע שלא בדרך ביאה להפרות עם ביצה מחוץ לגוף, ולא חיישינן לאיסור של זרע לבטלה, הוא רק אם מקיים הבעל מצות פרו ורבו, דבלאו הכי אין להתיר איסור של השחתת זרע, ולכן אם משתמשים בביצה של גויה שנצטרך לגייר הולד, וקי"ל שגר שנתגייר כקטן שנולד דמי, וממילא אין כאן קיום של פרו ורבו, שהרי הולד אינו מתיחס אחר בעל הזרע. אולם, אם משתמשים בביצה של יהודית פנויה והאם הפונדקאית היא יהודית, שוב לא נצטרך לגרות, וממילא שפיר יוצא בעל הזרע במצוות פרו ורבו, והותר לו בשביל קיום מצות פרו ורבו להוציא זרע שלא בדרך ביאה. שיטה זו היא כדברי הפוסקים הנ"ל שיוצאים מצוות פרו ורבו אפילו בלא מעשה ביאה, כיון שזרע האיש גרם להוייה של זרעא של קיימא.